

הסמכות להפרשת תרו"מ במערכת הציבורית

הרב עזריאל אריאל

ראשי פרקים

	הקדמה
	א. בעלות
1. שליחות	1. מיהו הבעלים
1. הפרשה ע"י שליח	2. הפרשה בהפקר
2. שליחות ללא מינוי	3. הפרשה בגוי
3. דבר שלא בא לעולם	4. הפרשה בשותפים
4. שליח עושה שליח	5. חברה בע"מ
5. שליחות לדבר עבירה	6. שליטה בנכסים
6. מינוי פועל להפרשה	7. שלו ואינו ברשותו
7. שליחות בהחלפת בעלים	8. מכירת טבל
8. שליחות להפרשה מאחד לשני	
9. הבנת המשלח	

הקדמה

לשם הפרשת תרומות ומעשרות נדרשת סמכות. אף אדם אינו מוסמך להפריש תרו"מ מפירותיו של אדם אחר מבלי שיוסמך לכך. מאמר זה ינסה לסקור את הבעיות השונות הקשורות בסמכות להפרשת תרו"מ ולשקול פתרונות שונים. בעיות אלה מתחלקות לשני פרקים: הבעלות והשליחות.

פרק א' - בעלות

1. מיהו הבעלים
לפי ההלכה, רק הבעלים על התוצרת החקלאית יכול להפריש תרומות ומעשרות או למנות שליח לשם כך. לכן יש לבדוק מיהו הבעלים על אותה התוצרת. בנושא זה ישנם קשיים רבים, המקשים על קביעת הבעלות. האחריות לנזק יכולה לתח ביטוי לבעלות² ויכולה להיות ביטוי להסכם ביטוח. העברת הזכות למכור את התוצרת יכולה להיות מכירה ויכולה להיות שליחות בלעדית. שיטת הקביעה של המחיר, אם עפ"י מחיר קבוע או עפ"י המחיר שיתברר בשוק גם היא אינה משקפת בהכרח את הבעלות. לפתרון הבעיה במקרים הגבוליים מוצע להוסיף סעיף בהסכם שבין המגדלים לבין בית האריזה, שיקבע מיהו הבעלים לענין הפרשת תרו"מ.

2. הפרשה בהפקר

בהפרשת תרו"מ בהפקר מסתפק הירושלמי³. רבים מן האחרונים⁴ מסיקים מדברי הירושלמי שאי אפשר לקרוא שם תרומה להפקר, מפני שיש הכרח בבעלות לשם כך. לסוברים שלשם הפרשת תרו"מ אין צורך בבעלות, ודי בכך שהבעלים אינו מתנגד להפרשה⁵, יתכן שאפשר לתרום גם הפקר⁶, אם הוא

1. עי' תרומות פ"א מ"א; קידושין מ"א ע"ב.
 2. עי' תוס' פסחים ל"א ע"ב ד"ה שקונה.
 3. תרומות פ"א ה"א.
 4. עי' מנ"ח מצוה שצ"ה; אור שמח תרומות פ"ד ה"ב.
 5. הגרש"ז אויערבך, הגרא"ז מלצר והמערכות חיים. ראה פרק ב' סעי' 2.
 ועי' שו"ת שארית ישראל יו"ד סי' ס"ז סעי' ג'.

אכן חייב במעשרות⁷, ויש שהסתפקו בשאלה זו⁸.
 לכן יש להבטיח שהפסולת המשמשת לתרומה לא תהיה הפקר, ולקבל גם מן
 הבעלים של ה"בררה" הרשאה להפרשה. מסתבר, שכאשר בעה"ב מסמיך את המשגיח
 להפרשת תרו"מ, כלולה בכך באופן אוטומטי הכרזה שהפסולת איננה הפקר.
 ומכיוון שלא יתחה פעולת הפקר אלא רק הפקר מסתמא, די בכך בכדי שלא יהיה
 זה הפקר.

3. הפרשה בגוי

תבואת הגוי פטורה ממעשרות⁹. אך ישנם מצבים, בהם גוי קונה פירות
 שגדלו בקרקע של ישראל, שהם חייבים במעשרות¹⁰, ומשווק אותם דרך בית
 האריזה, אמנם גוי יכול להפריש תרו"מ בעצמו¹¹, אך אינו יכול למנות
 שליח להפרשה¹². ולטוברים שאין צורך בשליחות לשם הפרשת תרו"מ ודי
 בכך שהבעלים אינו מתנגד להפרשה, אפשר להפריש גם לגוי¹³.
 הגרי"ז מינצברג¹⁴ מציע שתי דרכים להפרשה בפירות שבבעלות הגוי:
 א. שהמשגיח יקנה מהגוי את הפירות באמצעות קנין משיכה או חצר.
 ב. שהגוי יאמד בפירוש שמסכים לכל מה שהמשגיח יאמר, שיחול לפי דיני
 ישראל.
 אדם שאינו שומר מצוות יכול למנות שליח להפרשה¹⁵.

4. הפרשה בשותפים

שותף יכול להפריש תרו"מ ללא קבלת רשות מפורשת משאר השותפים¹⁶.

ח; מערכות חיים זכיה סי' ג סעי' ו'.

7. הדבר תלוי בשלב בו הוא הופקר.

8. ועי' מעיל שמואל (להגרש"א יודלביץ זצ"ל) דף כ"ו-כ"ז, שהסתפק בשאלה
 זו. ועי' המעשר והתרומה פרק ז' ס"ק ה'.

9. רמב"ם תרומות פ"א הי"א.

10. עי' רמב"ם שם הי"ג.

11. י' תרומות פ"ג מ"ט. ועי' רמב"ם תרומות פ"ד הט"ו, שהפרשת הגוי חלה
 רק מדרבנן. לעומת זאת במקומות רבים משמע שתרומתו תרומה
 מדאורייתא: עי' רמב"ם בפיה"מ למשנה תרומות שם; גמ' קידושין מ"א
 ע"ב, תוס' ד"ה העובד ופנ"י שם; מהר"י קורקוס לרמב"ם שם; שו"ת
 שארית ישראל סי' ס"ז סעי' א'.

12. רמב"ם שלוחין ושותפין פ"ב ה"א. וכך נוקטים האחרונים: הגרצ"פ
 פראנק, כרם ציון פרק ל', גאון צבי ס"ק א'; שו"ת שארית ישראל יו"ד
 סי' ס"ז בתחילתו. לענין ישראל שתרם משלו על של נכרי, עי' תורת
 הארץ פרק ב' ס"ק ח' (דף מ"ד-מ"ז); שו"ת שארית ישראל שם.

13. מעדני ארץ תרומות פ"ד ה"א; לאפרושי מאיסורא סי' א' סעי' ז'. ועי'
 שו"ת שארית ישראל יו"ד סי' ס"ז, שהעלה כמה סברות נוספות להקל
 בהפרשה זו:

א. עפ"י דברי החת"ס (או"ח סי' קע"ו), שהפרשה ע"י שליח גוי מועילה
 מדין הכרשה במחשבה. ועי' בדברי הגרצ"פ שם, שדחה סברא זו.

ב. עפ"י דברי החת"ס (יו"ד סי' רצ"ו), שגוי אינו זקוק לשליחות בדבר
 שאינו מצווה בו.

14. שו"ת שארית ישראל סי' ס"ז בסופו.

15. ערוה"ש זרעים סי' ס"ג סעי' ה'; מעיל שמואל דף כ"ב.

16. סמ"ג עשין קמ"א; רמב"ם תרומות פ"ד ה"ח; שו"ע יו"ד סי' שכ"ח סעי'
 ג'; סי' של"א סעי' ל"ה יש הסורגית משוחף חרזיש מדינו ויחוסא: עי'

עם זאת, אי אפשר למנות שליח ללא קבלת רשות מכל השותפים¹⁷. אך אם השותפים מינו מנהל, המוסמך לדאוג להפרשת תרומות ומעשרות - מסתבר שא"צ רשות מכל אחד ואחד¹⁸.

5. חברה בע"מ

הגדרתה ההלכתית של חברה בע"מ שנויה במחלוקת¹⁹, אם זוהי ישות עצמאית או שותפות. לכן לא ברור אם גוף כזה יכול למנות שליח להפרשת תרו"מ, שכן יתכן שדינו כגוי²⁰: כן לא ברור חיובו של גוף זה במצוות. בבתי הדין הרבניים מקובל לראות את החברה בע"מ כשותפות, שמנהג המדינה אין בעליה נושאים באחריות אישית. במערכת כזאת יש מקום להפריש מכוח סמכותו של המנהל²¹ או בהסתמך על הדעות הסוברות שא"צ שליחות להפרשת תרו"מ²².

6. שליטה בנכסים

ישנו מצב בו הבעלות על התוצרת בבית האריזה או ברשות הסיטונאי היא אכן של החקלאי, אבל המחזיק נוהג מנהג בעלים בתוצרת זו. הדבר מתבטא בכך שהוא מבטח את התוצרת מכל נזק או אי קבלת תמורה, והוא המוסמך הבלעדי על השיווק. מיהו היכול להפריש במצב כזה? לשאלה זו תהיה השלכה למקרה בו הבעלים הוא גוי, שאינו יכול למנות שליח להפרשה²³, בשליח העושה שליח²⁴ ובבעלים שאין להם כל ענין בהפרשה.

בהלכה מצאנו מספר דוגמאות לאדם המפריש מכוח העובדה שהוא נוהג מנהג בעלים בפירות. ונחלקו המפרשים אם הם מפרישים מכוח מנהג הבעלות או מכוח הסכמת הבעלים להפרשתם. המדובר הוא בשותף²⁵, אפוטרופוס²⁶ ואשה²⁷. לעומת זאת גזלן, אף שהוא נוהג מנהג בעלים²⁸, אינו יכול להפריש שלא מכוח קנייני גזילה²⁹.

ה"א אות ג'. ויש הסוברים ששותף מפריש מכוח מקצת הבעלות שיש לו בפירות המשותפים: עי' חלת לחם סי' ז' ס"ק כ"א; מעדני ארץ שם.
17. סמ"ג עשין סוף מצוה קמ"א; וכך פסקו הב"י והרמ"א, יו"ד סי' שכ"ח סעי' ג'.

18. ראה לקמן סעי' 6.

19. עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' א'; מועדים וזמנים ח"ה סי' רס"ט. ועי' מאמרים בספר "הקיבוץ בהלכה" עמ' 155, 180, 189.

20. לעיל סעי' 3.

21. ראה לקמן סעי' 6.

22. ראה פרק ב' סעי' 2.

23. לעיל סעי' 3.

24. ראה פרק ב' סעי' 4.

25. ראה סעי' 4 הע' 1.

26. גיטין נ"ב ע"ב; רמב"ם תרומות פ"ד ה"י, נחלות פי"א ה"ט; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' ל"ז; חו"מ סי' ר"צ סעי' י"ג. ישנה מחלוקת בין הראשונים אם אפוטרופוס מפריש מכוח תקנה או מכוח אפוטרופסותו. להלכה נפסק ברמב"ם ובשו"ע כדעה השניה.

27. תוספתא תרומות פ"א ה"ז; יבמות פ"ו ע"א; רמב"ם תרומות פ"ד הי"ב; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' מ"א. באופן פשוט היא מפרישה מכוח הסכמתו של בעלה. ויש הסוברים שהיא מפרישה מכוח העובדה שזוהי מצוה שלה.

28. עי' ב"ק ס"ז ע"א; רמב"ם גזילה פ"א ה"ה.

29. תוספתא תרומות פ"א הי"ב; רמב"ם תרומות פ"ד הי"ב; שו"ע יו"ד סי'

מתוך כך יש לעיין בסמכותו של מנהל בית האריזה להפריש תרו"מ מן הפירות שברשות בית האריזה, מבלי לבקש את הסכמתם של הבעלים. הרב יהושע משה אהרונסון³⁰ דן בשאלה זו, ומסיק שלמנהל עסקים יש דין בעלים לצורך ההפרשה. ומסתבר, שכל מי שהוסמך ע"י הבעלים לעשות כל מה שדרוש באותם פירות, מוסמך גם לדאוג להפרשת תרו"מ, אא"כ הבעלים מוחים בפירושו. בשיטונאי, הורו האחרונים³¹, שאינו מוסמך להפריש. אך מסתבר שיוכל להפריש במקרה בו ההפרשה משפרת את סיכוני המכירה או מסייעת להעלאת מחיר התוצרת³².

7. שלו ואינו ברשותו

הירושלמי³³ דן בנגזל הרוצה להפריש תרו"מ מן התבואה שביד הגזלן, ומסיק שאין תרומתו תרומה. טעם הדבר מוסבר במפרשים שם, שהוא כמו הקדש, שאינו יכול לחול אם החפץ לא נמצא ברשותו של המקדיש³⁴. מתוך כך יש מקום לברר האם אדם יכול להפריש פירות שלו שנמסרו לטיפולו של אדם אחר. מסתבר, שבעל סניות שאין לו זכות הצבעה³⁵, אינו יכול להפריש תרו"מ מפירות שברשות החברה, אף אם נאמר שהם שלו³⁶. אך יש לעיין בדינו של חקלאי שמסר את תוצרתו לשיווק ע"י בית האריזה, ובכך איבד לחלוטין את השליטה עליה. במיוחד יש קושי במצב זה להפריש מעשר ראשון ועני, כאשר הקנאתם לשבט הלויים או לעניים סותרת את ההסכם שבינו לבין בית האריזה. לכן יש להגדיר בחוזה בפירושו מיהו הבעלים לענין הפרשת תרו"מ.

8. מכירת טבל

אם התוצרת שברשות המשווק נמצאת בבעלות המגדלים, אין כל בעיה בכך שהם מוסרים אותה בטיבלה על דעתו כן שיתקנו אותה שם. אך אם התוצרת עוברת בעלות, עוברים החקלאים על איסור מכירת טבל. באיסור זה נאמרו מספר נימוקים:

א. איסור עצמי, מפני שנהנה מטבל או מוריד אותו מדרגת חיובו³⁷.

ב. משום "לפני עיוור", שעלול להבסיל את הקונה באכילת טבל³⁸.

הגרש"ז אויערבך³⁹ נוקט שיש במכירת טבל איסור עצמי מדרבנן ואיסור משום "לפני עיוור" - מדאורייתא.

בניד"ד, אם מסירת תוצרת מתוקנת עלולה לגרום מכשול של הפרשה מן הפטור על החיוב, עדיף למכור טבל⁴⁰. הגרש"ז אויערבך הורה לנו שכמו

30. ישועת משה ח"ד סי' ג' סעי' ג' ד-.

31. הר צבי זרעים סי' נ"ב סעי' ב'; שו"ת שארית ישראל י"ד סוף סי' ס"ו.

32. ראה פרק ב' סעי' 2 בענין שליחות ללא מינוי, וסעי' 9 בענין הבנת הבעלים.

33. ביכורים פ"א ה"ב.

34. ב"ק ס"ח ע"ב; רמב"ם ערכין ו' ע"א.

35. עי' שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' א'; מועדים וזמנים השלם ח"ה סי' רס"ט.

36. ראה לעיל סעי' 5.

37. מפרשי המשנה דמאי פ"ה מ"ח; רמב"ם מעשר פ"ו ה"ט והכ"ב. ועי' חזו"א שביעית א' כ"ח.

38. רמב"ם שם ה"ו.

39. מעדני ארץ תרומות פ"ד ה"י אות ב'. ועי' חזו"א דמאי ו' א', ו' י', ז' ו' י"ב י"ח.

מדברי השו"ע¹⁴ נראה בפשטות, שאפשר להפריש תרו"מ על סמך גילוי דעת למפרע דניחא ליה. הרמ"א¹⁵ אומר שאפשר להפריש על סמך "ניחותא דמצוה", כאשר ישנה **אומדנא ברורה** לכך שניחא לו בכך. אך דעת המחבר שם לא ברורה לחלוטין¹⁶.

למסקנא, יש מקום להסתמך על הפרשה ללא מינוי בכל מקום בו ברור שהבעלים מעוניינים בהפרשה, ורק בגלל קשיים פורמאליים לא מינו שליח. אך לכתחילה כדאי לדאוג למינוי מפורש.

3. דבר שלא בא לעולם

בבחי האריזה קשה לסמוך על מינוי שליחות רגיל, מפני שמחתימים את החקלאים בתחילת העונה, כאשר הגידולים עדיין אינם בעולם. בגמרא¹⁷ נאמר שאדם אינו יכול למנות שליח לדבר שאינו ביכולתו עתה. וכך נפסק להלכה¹⁸, אף שיש חולקים על כך¹⁹. הראשונים בהלכות חלה דנים במינוי להפרשה בדשלב²⁰, ולדעת רובם הדבר מותר כאשר בידו של המשלח ליצור את האפשרות להפרשה עתה²¹. אך הדבר לא יועיל כאשר פירות מאותו סוג לא מצויים באותה תקופה²².

השו"ע²³ פוסק שאפשר למנות שליח להפרשה **עד עולם**, וכדעת ר"ת וסה"ת. והגרצ"ם פראנק²⁴ כתב שאין למנות שליח להפרשה בדבר שהמשלח יקנה אח"כ.

לענין מינוי שליח לדשלב"ל בתרו"מ שהם **מדרבנן**, יש מחלוקת בין החי"א²⁵ לבין בעלי ההסכמה לספרו שערי צדק. שבדרבנן אפשר למנות שליח

13. מרה"מ גירושין פ"ו ה"ג. ועי' קונט' לאפרושי מאיסורא שם, שהביא את מחלוקת הפוסקים לענין זכיה מאדם במכירת חמץ, והביא את הכרעת ההלכה לקולא.

14. יו"ד סי' של"א סעי' ל"א. ועי' ב"י שם דף רע"ד.

15. יו"ד סי' שכ"ח סעי' ג'.

16. הב"י שם מביא את דברי תרוה"ד המתיר הפרשה מכוח אומדנא רק בב"ה, ודוחה את דברי הסמ"ק, המתיר הפרשה ע"י הגבל ללא רשות. בשו"ע הוא לא מביא את הדיון הזה, אבל יש ללמוד זאת מדבריו בסי' של"א, שפסק כרמב"ם בענין "כלך אצל יפות".

17. נזיר י"ב ע"ב.

18. עי' ראשונים לנדרים ע"ב ע"ב ולרי"ף שם. וראה במקורות שבע' 21.

19. עי' רי"ו נתיב כ"א ח"ג; בה"ג סי' מ'; שו"ת מהרי"ט ח"ב חו"מ סי' כ"ג; שו"ת שו"מ ח"א וח"ב סי' קט"ו. ועי' מרכבת המשנה גירושין פ"ו ה"ג; כרם ציון אוצר התרומות ח"א עמ' שס"ח.

20. עי' תוס' נזיר י"ב ע"א ד"ה מ"ט, החולק על ר"ת, וסובר ש"בידו" לא מועיל לדשלב"ל.

21. לדעת הסמ"ג, עשין קל"ד, חקלאי יכול למנות שליח להפרשת חלה מכל מה שיגדל בשדותיו עד עולם, וה"ה כאן. ולדעת ר"ת, נזיר י"ב ע"א תוד"ה מ"ט, רבינו עזריאל, מובא בשטמ"ק שם, וסה"ת, סי' פ"ג, אפשר למנות שליח במקרה שביד המשלח להשיג עתה עיסה להפרשה.

22. המעשר והתרומה פרק ד' ס"ק ב'.

23. יו"ד סי' שכ"ח סעי' ג'.

24. כרם ציון גאון צבי פרק י"ז ס"ק ג', פרק י"ט ס"ק ט', פרק ל' ס"ק ב'; הר צבי זרעים סי' פ"ב.

25. חתם אדם ושער אדה רלל ח' גינת אדם ח"ב א' הוא מחתמד על החשול"מ

לדשלב"ל²⁶.

לפתרון הבעיה ניתן להסתמך על כמה דרכים, ורצוי אף לנקוט בכולן ביחד: לדעת בעל מרכבת המשנה²⁷ מינוי בכח מועיל אף לדשלב"ל. לדעת ה"דברי מלכיא"ל²⁸ מינוי פועל מועיל לדשלב"ל וכפי שנברר לקמן²⁹. כן יש להוסיף, שלסוברים שניתן להפריש מדין ניהותא³⁰, תועיל ההפרשה על סמך גילוי דעתו של הבעלים³¹.

4. שליח עושה שליח

בעיה זו מעשית מאד, כאשר הרב המקומי מקבל הרשאה מן הבעלים וממנה משגיח מטעמו, או כאשר המשגיח נעדר מן העבודה וממנה לעצמו ממלא מקום. כמו כן בעיה זו קיימת כאשר המנהל, שניתן להגדירו רק כשליח הבעלים³², הוא הממנה את המשגיח להפרשה.

באופן עקרוני, ההלכה היא ש"שליח עושה שליח"³³ כל זמן שאנו מניחים שהמשלח אינו מתנגד לכך³⁴. אך זאת רק במקרה שהמשלח מסר לשליח דבר ממשי. לגבי שליחות מופשטת נאמר בגמרא³⁵: "מילי לא מיפטרן לשליח".

הראשונים נחלקו בהגדרת "מילי"³⁶, ומתוך כך נובעת מחלוקת בין האחרונים אם שליח עושה שליח להפרשת חרו"מ³⁷ או לא³⁸. והגרצ"פ פראנק³⁹ מסתפק בשאלה זו.

כן נחלקו הראשונים אם שליח עושה שליח באומר "אימרו", היינו שהמשלח אמר לו במפורש שימנה שליח אחר⁴⁰. להלכה מביא השו"ע⁴¹ את

26. הם מוכיחים זאת מן הראשונים הדנים בהפרשת חלה בדשלב"ל בזה"ז.

27. גירושין פ"ו ה"ג.

28. ח"ד סי' כ"ב ס"ק י"ז.

29. סעי' 6.

30. לעיל סעי' 2.

31. עי' שו"ת באר יצחק או"ח סי' א' ענף ג', שאין להפריש מכות גילוי דעת במקום שהבעלים מינה שליח, שמא רוצה דווקא בשליחות. במקום בו ברור שרוצה בהפרשה גם מדין זכיה הסיק השד"ח, חמץ ומצה סי' ט' סעי' ז', שגם אם אינו מועיל מדין שליחות יועיל גם מדין זכיה. ועי' חזו"א אה"ע נ"ח ד', שגילוי דעת אינו מועיל בדשלב"ל.

32. ראה פרק א' סעי' 6.

33. קידושין מ"א ע"א.

34. גיטין כ"ט ע"א; שו"ע אה"ע סי' קמ"א סעי' ל"ח.

35. גיטין כ"ט ע"א, ס"ו ע"ב; שו"ע אה"ע סי' ק"ב סעי' ד'.

36. הקדוש מרדו"ש, מובא בהגמ"ר קידושין פרק ב' סי' תק"ה ובשו"ע אה"ע סי' ל"ה סעי' ו' וסי' ל"ו סעי' ה'; תורי"ד קידושין מ"א ע"א; ש"ג לרי"ף קידושין ט"ז ע"ב אות א', מובא ברמ"א שם; מרדכי גיטין פרק ו' סי' ת"כ. ועי' קצוה"ח סי' רמ"ד ס"ק ג'.

37. ישועות מלכו קרית ארבע תרומות פ"ד ה"א; לבוש יו"ד סי' שכ"ח סעי' ג'; מעדני ארץ תרומות פ"ד ה"א אות ג'; מערכות חיים שליחות סי' ט' סעי' ח'. ועי' שיטה לא נודע למי קידושין מ"א ע"ב ד"ה מה.

38. בית מאיר אה"ע סי' ק"ב סעי' ד'; לאפרושי מאיסורא סי' ו' סעי' ב' (ובמעדנ"א לתרומות חזר בו).

39. כרם ציון פרק י"ט גאון צבי ס"ק ט' אות א'; הר צבי זרעים סי' נ"ג ס"ק א' ד"ה עוד.

40. בדין אומר אימרו בכתיבת הגט עי' גיטין ס"ז ע"א וראשונים שם.

הדעה המחמירה בסתם ואת הדעה המקילה בשם יש אומרים. האג"מ⁴² נוקט למעשה להקל, מלבד שליחות בכתיבת הגט. למעשה נראה שיש להקל בשליח העושה שליח לתרו"מ. לכך יש מקום לצרף את הסוברים שלהפרשה די בהסכמת הבעלים⁴³, את הדעה המקילה בפועל⁴⁴ ואת דעת הראשונים הסוברים שהממנה שליח בקנין⁴⁵ אין בו משום שליח עושה שליח.

5. שליחות לדבר עבירה

ישנן דרכי הפרשה, שאומנם הן תקפות בדיעבד, אבל הן אסורות לכחילה גם בזמן הזה, כגון: הפרשה שלא מן המוקף, הפרשה לפני גמר מלאכה והפרשת מעשר מן הרע על היפה. יש לשאול א"כ, אם אין בהפרשה כזאת ע"י שליח משום שליחות לדבר עבירה⁴⁶, וההפרשה לא חלה. יש מחלוקת בין האחרונים אם בשליחות לדבר עבירה בטלה רק העבירה⁴⁷ או שגם המעשה בטל⁴⁸. למעשה נשאר הדבר בספק⁴⁹. כן העירו כמה מן האחרונים, שיש שלד"ע במקרה בו השליח עובר את העבירה ביזמתו⁵⁰. בשאלת שלד"ע בהפרשת תרו"מ באופן האסור מלכתחילה דנו פוסקי דורינו⁵¹ והכריעו לקולא. זאת מכמה נימוקים:

- א. השליח עובר את העבירה ביזמתו וזוהי עבירה שלו⁵².
- ב. מותר להפריש בדרכים דחוקות, כגון שלא מן המוקף, בכדי למנוע מכשול מהציבור, ובמקרה כזה אין זו שליחות לדבר עבירה⁵³.
- ג. הפרשה שלא מן המוקף או לפני גמר מלאכה אינם "עבירה" אלא חיסרון בשלימות המצוה⁵⁴, ולכן אינם שייכים לשלד"ע⁵⁵.
- ד. י"א שבהפרשה בדרך "זכיה" אין מיגבלה של שלד"ע לענין קיום המעשה⁵⁶.
- ה. לדעה הסוברת שלתרו"מ א"צ בשליחות, אין מיגבלה של שלד"ע⁵⁷.

בדין אומר "אימרו" בדינים אחרים נחלקו הראשונים שם.

41. אה"ע סי' קמ"ג סעי' מ"ג; חו"מ סי' רמ"ד.
42. שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סי' קט"ז ענף א'.
43. לעיל סעי' 2. ועי' סעי' 3 הע' 15.
44. לקמן סעי' 6.
45. דעת הרב ברצלונזי, מובאת ברשב"א קידושין מ"א ע"ב ד"ה מלמד.
46. מעדנ"א תרומות פ"ד ה"א אות א'; שו"ת ישועת משה ח"ד סי' ג' סעי' ו'.
47. נחיה"מ סי' קפ"ב ס"ק א'.
48. נוב"י קמא אה"ע סי' ע"ה-ע"ח; הפלאה כתובות ל"ג ע"ב ד"ה וכי; קצוה"ח סי' קפ"ב ס"ק א'; משל"מ גניבה פ"ג ה"ו.
49. ערוה"ש חו"מ סי' קפ"ב סעי' י"ג. ועי' כרם ציון פרק י"ז, גאון צבי ס"ק ב'.
50. משל"מ גניבה פ"ג ה"ו; קצוה"ח סי' קפ"ב ס"ק א'; רעק"א כתובות ל"ג ע"ב.
51. ועי' כרם ציון הלכות פסוקות פרק כ' גאון צבי ס"ק א'.
52. ישועת משה שם.
53. ישועת משה שם ס"ק ז'.
54. אבני נזר או"ח סי' תכ"ח סעי' ח'; ראשית ביכורים דף ס"ג.
55. מעדנ"א שם; ישועת משה שם.
56. ישועת משה שם. ועי' מעדנ"א שם שחולק.

6. מינוי פועל להפרשה

ניתן לפתור חלק ניכר מן הבעיות שהעלינו ע"י מינוי פועל להפרשה. על פועל נאמר בגמרא⁶⁵ ש"יד פועל כיד בעה"ב", ולכן הוא יכול לבצע דברים ששליח אינו יכול לעשותם, כגון ללקט לו מציאות⁶⁶ או לחפוס לבעל חוב במקום שחב לאחרים⁶⁷. מתוך כך ישנה מחלוקת בין האחרונים בשאלת מעמדו של פועל במצבים שונים בהם לא מועילה שליחות: בפועל גוי⁶⁸, בשליח לדבר עבירה⁶⁹, בדבר שלא בא לעולם⁷⁰, ובדין מירוח עכו"ם. לדעת המקילות בפועל, ניתן יהיה להקל גם בחברה בע"מ⁷¹, בבעלים גוי⁷² (65) ובשליח העושה שליח⁷³, ורצוי ללכת בדרך זו לרווחא דמילתא. יתרון נוסף יש לפועל על שליח, והוא לענין חזקה שליח עושה שליחותו. ואף הסוברים שאין לסמוך על חזקה זו בשליח⁷⁴, יודו שבפועל סומכים על החזקה⁷⁵.

כדי שהמשגיח יהיה פועל של הבעלים, עליהם לשלם לו שכר עבודה. אם החקלאים הם הבעלים על התוצרת שבבית האריזה והם משלמים אגרת שירות לבית האריזה, ממנה משולמת משכורתו של המשגיח, ניתן להגיע להסכמה בין הצדדים ששכר המשגיח יהיה כלול באגרה זו. אם המשגיח מקבל שכר מהרבנות ולא מבית האריזה, ניתן לכאורה לשכור אותו בשכר סימלי של שקל לשנה וכדו'. אך מסתבר שהפועל צריך לקבל לפחות פרוטה אחת מכל אחד מהבעלים לכל הפרשה.

7. שליחות בהחלפת בעלים

אם הבעלות על התוצרת עוברת בין בעלים שונים, אפשר להפריש את המעשרות רק במקרה שהתוצרת נמצאת ברשותו של המשלח גם בשעת אמירת נוסח

58. ב"מ י' ע"א.

59. שו"ע חו"מ סי' ס"י ע"ר סעי' ג'.

60. שו"ע חו"מ סי' ק"ה ס"ק א'. ועי' נתיה"מ שם ס"ק א'; ערוה"ש שם סעי' ג'.

61. לדעת המחנ"א, שלוחין סי' י"א, יש שליחות לפועל גוי. ויש הסוברים שאין לו שליחות: נתיה"מ סי' קפ"ח סעי' א'; שער המלך תרומות פ"א הי"א; שערי תשובה חו"מ סי' קפ"ב ס"ק ב'; הגרצ"פ פראנק, הר צבי זרעים סי' כ"ו.

השד"ח (מערכת הא' סי' קמ"ו); פאת השדה מערכת הה' סי' ע"ז; מערכת חמץ ומצה סי' ט' סעי' י', ל"ט) מביא מחלוקת גדולה בנושא ומסיק שהשאלה לא מוכרעת. והחח"ם סופר (או"ח סי' קע"ו) אומר שאין הדיון נוגע לתרו"מ, שכן גוי מופקע לחלוטין מנושא זה.

62. הרמב"ם (רוצח פ"ב ה"ב) כותב שבפועל יש שלד"ע בדיני שמים ולא בדיני אדם. וכן מחלק הרמ"א (חו"מ סי' ל"ב סעי' ב') בענין שוכר עדי שקר. ויתכן לדמות הפרשת תרו"מ לדיני שמים. ועי' שו"ת ישועת משה ת"ד סי' ג' סעי' ו', שיש שלד"ע בפועל להפרשת תרו"מ.

63. שו"ת דברי מלכיאל ה"ד סי' כ"ב ס"ק י"ז; הגדה של פסח - מנחת חן, מכירת חמץ אות ו'; סדר מכירת חמץ כהלכתו פרק י"ז סעי' י"ז וס"ק כ"ד. וכן הסיק בשו"ת עונג יו"ט סי' ק"ט.

64. ראה פרק א' סעי' 5.

65. ראה פרק א' סעי' 3.

66. לעיל סעי' 4.

67. עירוובין ל"א ע"ב; רמב"ם תרומות פ"ד ה"ו; שו"ע יו"ד סי' של"א סעי' ל"ד, או"ח סי' ת"ט סעי' ח' ומ"ב ס"ק נ'.

68. הגדה של פסח לוגית חן. מכינת חמץ אות ו'. סדר מכירת חמץ רהלכתו

ההפרשה וגם בשעת החלות.
אם הבעלות עוברת בין שני בעלים ששניהם נתנו הרשאה לאותו משגיח, לכאורה אין בעיה. אך החזו"א⁷⁶ מוכיח מן הגמרא ביבמות⁷⁷, ששליח אינו יכול לתקן את פירותיו של המשלח באמצעות הפרשה שתחול לאחר שהפירות יעברו לבעלותו של השליח. לדעתו אין אפשרות לעשר בדרך זו⁷⁸. נראה שניתן לפתור בעיה זו ע"י **שיור בקניינו של הראשון**, שיישאר בעלים לענין תרו"מ עד לאחר ההפרשה.

8. שליחות להפרשה מאחד לשני

בבית אריזה בו הבעלים על התוצרת הם המגדלים, לא די בהרשאה סתמית להפרשת תרו"מ. אם ההפרשה היא כללית, לכל התוצרת שבבית האריזה ביחד, נוצר מצב בו מפרישים מעשרות מתוצרת של חקלאי אחד על תוצרת של חקלאי אחר. הפרשה כזאת איננה מועילה⁷⁹. לכן נדרש כל חקלאי להביע את הסכמתו לכך שיפרישו משלו על של חברו. הגרש"ז אויערבך⁸⁰ מעיר שיתכן שיש בכך בעיה משום שלית עושה שליח⁸¹, מפני שבעל המעשר ראוי לתקן את הפירות של חברו רק מכוח זכיה שמטעם שליחות⁸². במקרה בו אין אפשרות להחתים את הבעלים על הרשאה כזו, יש להתנות שההפרשה תחול מיבולו של כל אחד מהם בנפרד.

9. הבנת המשלח

הגרש"ז אויערבך⁸³ מעיר, שאם הבעלים אינו מבין כלל את תוכנה של השליחות, שמדובר בפעולה קניינית, המפקיעה ממנו 18% מפירותיו, והוא רואה בהפרשת תרו"מ רק פעולה איסורית, אין למינוי כל תוקף⁸⁴. והגר"א שפירא הורה לנו שהדבר איננו מעכב.
להרשאה בכתב יש תוקף מחייב גם כאשר החותם אינו מבין בדיוק מהי משמעותו של המסמך עליו התפס⁸⁵. אך הגרש"ז אומר שהדברים אמורים רק כאשר החותם מבין שאכן מדובר בהתחייבות, אך אינו מודע לתוכנה המדויק. כאשר מדובר בבעלים שומרי מצוות, מסתבר שההתחייבות חלה, מפני שהם מכירים באופן כללי את המושגים של הפרשת תרו"מ. לרווחא דמילתא כדאי להוסיף בנוסח ההרשאה את המשפט הבא: "ידוע לי כי המעשרות שיופרשו מן התוצרת שאביא אינם שלי, ובאופן עקרוני יש ללוי ולעני אפשרות לקחתם".

פרק י"ז סעי' י"ז וס"ק כ"ד.

69. דמאי ט' י"ז ד"ה עוד.

70. צ"ג ע"א. ועי' רעק"א שם. ועי' עינים למשפט נדרים ל"ו ע"ב, שתיריך את קושיית הגרעק"א באופנים אחרים, ומכאן שאין ראיה לדברי החזו"א, למרות שהדברים נראים מצד הסברא.

71. דע"ע מעדנ"א תרומות פ"ד ה"א סוף אות א'.

72. עי' כרם ציון פרק ל', גאון צבי ס"ק ד'.

73. קונטרס "לאפרושי מאיסורא" סי' ו' סעי' ב'.

74. לעיל סעי' 4.

75. ראה לעיל סעי' 2 והע' 2.

76. מנחת שלמה ס' נ"ג.

77. ועי' קונט' לאפרושי מאיסורא סי' ה'; כרם ציון פרק י"ז, גאון צבי ס"ק ב'; חזו"א דמאי ט' כ"א, ט"ז י"ז.

78. שו"ע תו"מ סי' מ"ה סעי' ג', סי' ס"א סעי' י"ג.